

С. Гуткевич І. Оніщенко

СВІТОВИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР:

тенденції та перспективи розвитку в

умовах глобалізації

Монографія

К И Ї В – 2014

УДК 378:339.9

Рекомендовано до друку
на засіданні кафедри міжнародної економіки
Національного університету харчових технологій
Протокол №10 від 10 червня 2014 р.

Рецензенти:

Сафонов Ю.М. – доктор економічних наук, професор, МОН України
Чернець В.Г. – кандидат філософських наук, доцент, ректор НАККіМ

Гуткевич С.О. Оніщенко І.Г.

Світовий освітній простір: тенденції та перспективи розвитку в умовах глобалізації. Монографія/ С.О. Гуткевич, І.Г. Оніщенко. – К.: НТУУ «КПІ», 2014. – 205 с.

У монографії досліджено освітні системи європейських країн, США, Китаю, Японії та країн СНД, розкрито концептуальні основи розвитку освіти в умовах глобалізації. Особливу увагу приділено моделям нового покоління стандартів, структурі та змісту підготовки фахівців вищої кваліфікації в Європі. Монографія буде особливо корисна при вивченні курсів «Міжнародні освітні системи», «Європейська інтеграція».

Для студентів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, а також для усіх, хто цікавиться проблемами освіти.

© Гуткевич С.О.
© Оніщенко І.Г.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ	9
1.1. Сучасний світовий освітній простір	9
1.2. Освіта в Європі	23
1.3. Особливості освіти в країнах СНД	99
1.4. США, КНР та Японії: система освіти	118
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	140
2.1. Філософсько-освітня парадигма випереджуючої освіти	140
2.2. Модель нового покоління стандартів вищої освіти	163
2.3. Структурний зміст підготовки фахівців вищої кваліфікації в країнах Європи	186
Література	201

ВСТУП

Аналіз сучасного стану та перспектив світового освітнього простору в умовах зростаючого динамізму змін в управлінні освітою на місцевому, регіональному та національному рівнях в епоху глобалізації має на меті озброїти управлінську та освітню практику обґрунтованими висновками та рекомендаціями. Прискорення соціально-економічних процесів у суспільстві, пред'являючи нові гнучкі вимоги до освіти, вимагають від фахівців систематичного оновлення її змісту, методик, технологій, структур, типів та організаційних форм. Зростаюче значення вищої освіти як ключового компонента освітньої системи, яке визначає національний потенціал конкурентоспроможності, ступінь привабливості для іноземних інвестицій в національну економіку, потребує вивчення світового досвіду управління вищою освітою, її функціонування та удосконалення. Систематичне оновлення всіх аспектів освіти, що відображають зміни в системі економіки, науки, техніки, технологій та культури, безперервність освіти протягом життя, багатоманітність типів та видів освітніх установ та варіативність освітніх програм, наступність рівней та ступенів освіти, підготовка високоосвічених кадрів для потреб ринкової економіки вимагають наукового осмислення.

Головною метою державної політики в галузі освіти в Україні є створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти й організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних здобутків.

Стратегічним завданням реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має базуватися на засадах національній ідеї вищої школи, розвиток вищої освіти має підпорядковуватися законам ринкової економіки, тобто закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного

розвитку. В країні назріла необхідність суттєво скоригувати спрямованість освітнього процесу. Світ вступив у період, коли зміна поколінь ідей, технологій, знань відбувається швидше ніж зміна поколінь людей. Отже модернізацію вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у тому числі європейських.

Головними чинниками оптимізації освіти, у зв'язку з інтеграцією України в європейський освітній простір, є зміни чинного законодавства, що мають відповідати не тільки нинішніми умовами, а, насамперед, перспективними потребами держави та гарантії якості освіти.

Необхідно завершити реформу інфраструктури навчального процесу згідно з європейськими стандартами, бо триступенева система вітчизняної вищої освіти суттєво відрізняється від європейської. Нам потрібно більш чітко визначити вимоги до кваліфікації бакалавра. Нині ставлення до бакалавра на ринку праці в Україні не визначено повністю. Часто бакалаври абсолютно не сприймаються. Існує плутанина між спеціалістом і магістром.

Зрозуміло, що навіть за умови чотирирічного навчання бакалавра, що дає більші можливості для її профільної та практичної підготовки, це зробити нелегко. Протягом трирічної навчальної програми забезпечити одночасно високий рівень загальноосвітньої, фундаментальної та профільної освіти, достатньої для присвоєння кваліфікації компетентності, ще складніше. Тому варто очікувати, що більшість країн у майбутньому оберуть чотирирічну програму навчання бакалавра. Такі програми запроваджені у Великобританії, Росії й Україні. Однак, не виключено, що для певних спеціальностей буде доцільніше використати схему: три роки – бакалавр плюс два роки магістратури.

Освітній системі України прийдеться здійснити наступний етап оптимізації своєї мережі – об'єднання навчальних закладів та збільшити державне замовлення на професії, яких потребує країна сьогодні і буде потребувати завтра. Першочерговим завданням є також внесення змін до Державного класифікатора професій.

Концептуальні засади модернізації освіти, спрямовані на досягнення якості освіти світового рівня, диктують необхідність запровадження новітніх освітянських технологій. Прийшов час змінити філософію навчання та викладання, перейти до нових їх форм і методів, спрямованих на підвищення творчої активності студентів, до набуття самостійних знань і дослідницької роботи.

Забезпечити гнучкість програми навчання студента, безперечно, допоможе запровадження кредитно-модульної системи навчання ECTS (European Credit Transfer System). Ця нова для нас система потребує розробки сучасних механізмів здійснення навчального процесу, визначення результатів якості освіти, управління навчальним закладом, розробці чіткої системи критеріїв оцінки знань та вмінь студентів.

Перед освітніми системами всіх країн постає завдання організації та вдосконалення системи освіти протягом життя (lifelong learning), освіти для дорослих і неперервної професійної освіти. Необхідно також забезпечити підвищення ефективності наукових досліджень у вищих навчальних закладах. Мабуть-таки найсуттєвішим «вузьким місцем» у вітчизняних вищих закладах освіти залишається наукова діяльність викладачів. Світова освітня спільнота взагалі не сприймає вищої освіти, де відсутня наука. Для європейської вищої школи, яка формувалась упродовж декількох століть, завжди аксіомою було таке положення: викладач має йти в аудиторію з власними науковим доробком, його лекція – це результат завершених чи виконуваних ним науково-дослідних робіт.

Підвищення ролі освіти в розвитку партнерства України з іншими державами в змозі активно впливати на розбудову освітньої системи нашої країни. Адже саме міжнародне співробітництво покликане забезпечити інтеграцію національної освіти в європейський і світовий освітній простір.

РОЗДІЛ 1

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

1.1. Сучасний світовий освітній простір

Об'єднання національних освітніх систем різного типу і рівня, що значно різняться за філософськими та культурними традиціями, цілями і завданнями та якісним станом – це сучасний світовий освітній простір. Тому його зазвичай порівнюють з єдиним організмом, який формується за наявності в кожній освітній системі у глобальному та світовому аспектах глобальних тенденцій, а з другого – збереження національних особливостей. Сучасний стан освіти підпорядкований загальним процесам наростання динамізму змін у суспільно-економічному та політичному житті.

Автори робочого документа ЮНЕСКО (Париж, липень 1998 р.) дають вичерпну характеристику цих процесів, їх причин і спрямованості, відзначаючи стрімкий характер змін, вони виокремлюють наступні тенденції щодо їх прискорення.

По-перше, зміни стосуються країн Європи та світу загалом, охоплюючи всі області і умови діяльності та життя людини і суспільства. По-друге, змінюються характер праці, виробничі парадигми, економічна діяльність, її технічна база та організаційні форми, а також структура, умови та вимоги, які вона пред'являє до рівня знань і кваліфікації людини. По-третє, змінюються види і типи діяльності, включаючи появу абсолютно нових і попит на кваліфікаційні структури. По-четверте, в сучасних умовах зовсім інша структура суспільства і, відповідно, потреби та підходи до зайнятості і її умови. Окремо треба враховувати зміну ролі держави, яка змушена більшою мірою звужувати сферу свого прямого втручання. По-п'яте, інформація та інформаційні технології є основою динаміки змін. Отже, виникає справедливе питання: в якому напрямку прогресує система освіти? Інакше кажучи, в руслі і силовому струмі яких тенденцій вона розвивається?

Ми вважаємо виправданим таку гіпотезу: нова освітня парадигма має закріпити позитивні зрушення, захистити самотність і унікальність

вітчизняної академічної науки, культури та освіти й вийти на прискорений режим розвитку, залучивши ресурс світових тенденцій реформування освіти.

У Програмну документі ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти» є теза про те, «що дослідження сучасного та економічного розвитку демонструє, що воно не може бути повною мірою реалізовано в рамках жорстких або нав'язаних структур» [34, с.27]. «Провал стратегій розвитку, заснованих на простому копіюванні або нав'язуванні економічних моделей, є уроком, зачерпнуним з практичного досвіду ...» [Там само]. «Один з головних висновків консультацій ЮНЕСКО, організованих в ході підготовки даного програмного документа, полягає в тому, пряме запозичення іноземних концепцій і цінностей та ігнорування регіональних і національних культур і філософій тягнуть за собою негативні наслідки для освіти» [Там само]. Також в документі указано: «Цей висновок слід брати до уваги тим державам, які проводять реформи вищої освіти » [Там само].

Національні системи вищої освіти на сьогодні настільки різноманітні й складні в тому, що стосується, зокрема, їх структури, програм, аудиторії та фінансування, що стало надзвичайно важко класифікувати їх за окремими категоріями [12 , с. 136]. В документах ЮНЕСКО акцентується на тому, що «внутрішня складність національних систем настільки велика, що навряд чи можливо за допомогою якої-небудь таксономії, наскільки б гнучкою вона не була, провести чітке розмежування між різними типами навчальних закладів та програм» [34, с.20].

Слід відмітити, що у Лісабонській Конвенції зазначено: «велика різноманітність систем освіти в європейському регіоні є відображенням його культурного, соціального, політичного, філософського, релігійного та економічного різноманіття, що є винятковим досягненням, яке вимагає всебічної поваги» [13, с. 3] і треба «надати всім людям даного регіону можливість повною мірою користуватися цим джерелом різноманіття». На основі порівняння тенденцій розвитку вітчизняної та світової систем вищої освіти відбувається вибір стратегії реформування української освіти із

врахуванням більш повної її відповідності світовим тенденціям.

Отже, перед національними системами освіти при всій міцності їх позицій і сильних сторін постає завдання трансформації процедур, механізмів, методик та технологій їх розробки і реалізації. На сучасному етапі потребують змін цілком обґрунтовані, концептуальні та методологічні підходи до їх проектування.

В тезовій формі глобальні тенденції розвитку освіти можна представити так: теза перша – широка диверсифікація моделей освіти (зокрема, вищої) поряд з формами і критеріями набору абітурієнтів. Освіта стає багатоваріантною, різноманітною, багатомодельною.

Друга теза – радикальні перетворення і оновлення самої системи освіти, коли для виконання свого завдання вона повинна зазнати серйозних змін, знайшовши органічну гнучкість, диверсифікуючи свої інститути, структуру, свою організаційну основу, навчальні курси, моделі та форми організації занять, опанувавши для цього нові інформаційні технології. Завдання освіти передбачати еволюцію потреб людини і суспільства та бути готовою до задоволення потреб не лише дітей, а й дорослих. Це пов'язано з оновленням знань і навичок, з переорієнтацією і перепідготовкою, а також з розвитком їх загальної культури. Іншими словами, освіта в двадцять першому столітті має бути невід'ємним компонентом глобального проекту постійної освіти для всіх. Саме освіта виступає рушійною силою і особливим елементом зміцнення суспільства.

Сутність третьої тези – постійна адаптація освітніх програм до сучасних і майбутніх потреб, підвищення адекватності освіти з довгостроковою орієнтацією на досягнення соціальних цілей, зростання рівня відповідності сучасним потребам та її якості .

Теза четверта – реалізація установки на виховання дітей та молоді у дусі громадянськості і підготовки до активної участі в житті суспільства, в дусі захисту та зміцнення суспільних цінностей. Слід зауважити, що ні в одному офіційному тексті ЮНЕСКО, опублікованих за період 1995-2000 рр. з

проблем реформування освіти, не вживається категорія «людського капіталу» (human capital), сутністю якої виступають інвестиції в людські ресурси з метою підвищення їх продуктивності. Навпаки, в них йдеться про «людську оснащеність» [34, с. 37], «розвиток людських ресурсів» [34, с. 26], про підвищення морального та інтелектуального потенціалу та морального авторитету вищої школи [11, с. 22], приділення особливої уваги ролі вищої освіти в питаннях громадянського виховання [11, с. 33], сталого людського розвитку [34, с. 15, 28], про цінності всебічного розвитку особистості, виховання відповідальних і інформованих громадян, готових служити справі творення більш досконалого суспільства майбутнього, про посилення ролі закладів освіти у зміцненні етичних і духовних начал [11, с.30].

Теза п'ята пов'язана з наданням учням та студентам оптимального діапазону можливості вибору, надання гнучкого характеру «початку» і «припинення» здобуття вищої освіти. Поступова заміна існуючої моделі вибіркової та концентрованої освіти і навчання протягом обмеженого періоду часу [34, с. 29].

Теза шоста – формування стійкої орієнтації випускників вищих навчальних закладів на їх майбутню діяльність, створення ендогенних, національних потенціалів в руслі курсу на стримування «витоку умів» і переходу до процесу від «витоку умів» до «залучення умів» [11, с.28].

Особливістю тези сьомої є посилення ролі розуміння, інтерпретації, збереження, розвитку і поширення національних, регіональних, міжнародних та історичних культур в умовах плюралізму і різноманітності [11, с.21].

Теза восьма – розвиток академічних свобод як комплексу прав і обов'язків, повної відповідальності та підзвітності перед суспільством.

Теза дев'ята – розширення доступу до освіти на засадах справедливості (підхід, заснований на здібностях кожного, в т.ч. спеціальних цільових груп «вища освіта не для обраних, а для здібних»). Насамперед, - як наполягає комісія ЮНЕСКО з підготовки доповіді «Освіта: прихований скарб», - необхідно уникати того, щоб освіта збільшувала соціальну нерівність, і з цією

метою мобілізувати значні ресурси на користь груп, що перебувають в несприятливому становищі [13, с.178].

Перехід вищої освіти до парадигми «вища освіта протягом усього життя – це десята теза [11, с. 21].

Теза одинадцята – посилення зв'язків вищої освіти з усіма ступенями освітньої системи (як пріоритетне завдання).

Теза дванадцята – затвердження парадигми вищої освіти, орієнтованої на студента.

В тезі тринадцятій визначено, що необхідно досягнення збалансованості когнітивного засвоєння навчальних дисциплін та оволодіння навичками (компетентністю) у сфері комунікації, творчого та критичного аналізу, колективної праці в багатокультурному контексті.

Теза чотирнадцята – формування відповідних потенціалів і стратегій розвитку та планування на основі просування практики і правової основи соціального партнерства, розширення зв'язків із світом праці. «Світ праці, - наголошується в «Програмному документі», - радикально змінюється, і велика частина конкретних знань, які студенти набувають під час своєї початкової підготовки, швидко застарівають. Постійні та інтерактивні партнерські зв'язки з виробничим сектором мають найважливіше значення і повинні включатися у загальні завдання і діяльність вищих навчальних закладів. Однак слід підкреслити необхідність розгляду зв'язків вищої освіти з світом праці в довгостроковій перспективі і в широкому плані» [34, с. 29]. Відзначається, що нові умови у сфері праці безпосередньо впливають на цілі викладання та підготовки у сфері вищої освіти. Тому перевагу слід віддавати предметам, які розвивають інтелектуальні здібності студентів, дозволяють їм розумно підходити до технічних, економічних і культурних змін і різноманітності, дають можливість набувати таких якостей, як ініціативність, дух підприємництва і пристосовність, а також дозволяють їм більш впевнено працювати в сучасному виробничому середовищі.

Вищій школі з урахуванням цього необхідно виробляти відповідне

ставлення до ринку праці і появи нових областей і сфер зайнятості, які дозволяли б гнучко реагувати на зміни, передбачати їх. Також необхідно приділяти увагу змінам основних ринкових тенденцій з метою відповідної адаптації навчальних програм та організації курсів, і таким чином, забезпечувати для випускників більш широкі можливості працевлаштування. Важливо, щоб вищі навчальні заклади були учасниками у формуванні ринків праці в майбутньому за допомогою виконання своїх традиційних функцій і сприяння визначенню нових місцевих і регіональних потреб, що сприяють сталому людському розвитку. Загалом від системи вищої освіти очікується підготовка випускників, які можуть не тільки займатися пошуками роботи, але й успішно виступати в ролі підприємців і творців робочих місць [34, с. 29].

Теза п'ятнадцята пов'язана з подоланням вузькоеномічних орієнтацій або стратегій у вищій освіті.

На думку зарубіжних дослідників: «Освіта, - пише Жак Делор, - являє собою благо колективного характеру, яке не може бути предметом простого регулювання за допомогою ринку» [12, с. 170]. Сюзі Халімі на церемонії закриття Всесвітньої конференції з вищої освіти (9 жовтня 1998 р.) в Парижі наполегливо підкреслювала, що «необхідно утриматися від використання у вищій освіті комерційного підходу» [11, с. 15]. Ліонель Жоспен засудив «меркантильну концепцію, згідно з якою вища освіта може бути підпорядкована ринку. У цій області, як і в інших, ринкова економіка являє собою ту реальність, в якій ми живемо. Однак не вона повинна визначати горизонти суспільства. Ринок – це засіб, а аж ніяк не торжество демократії». Автори робочого документа «На шляху до порядку денного на XXI століття» в галузі вищої освіти дотримуються думки, що «закони ринку і логіку конкурентної боротьби не можна застосовувати до освіти, у тому числі і до вищого» [20, с. 3]. Джордж Пападопулос в «Європейському журналі освіти» висловлюється в тому плані, що уподібнення вищих (і будь-яких інших) навчальних закладів з господарськими підприємствами є «плутаниною, яка

була викликана застосуванням до освіти жорстких рамок філософії вільного ринку, заснованого на свободі вибору і конкуренції». Один з найбільш видатних економістів другої половини ХХ століття, лауреат Нобелівської премії Уільям Артур Льюїс в роботі «Економічні аспекти якості освіти» пише: «З точки зору економіста, неважко зрозуміти, що потрібно від шкільної системи – правильне поєднання загальної і спеціальної освіти, груп різного віку та знань різного рівня і характеру. Неважко і теоретично визначити правильне рішення, зіставивши витрати з ринковою вартістю різних комбінацій. Саме серйозне «але» полягає в тому, що навіть економіст не впевнений, чи доречно при цьому використовувати в якості одиниці вимірювання ринкові ціни. Тому нам доведеться передати це питання на розгляд філософів, які займаються вивченням більш глибоких проблем».

Важлива шістнадцята теза – підвищення ролі та рівня наукових досліджень та викладання. «Просування знань шляхом проведення наукових досліджень є важливою функцією всіх систем вищої освіти» [11, с. 23]. «Дослідження слід активізувати у всіх дисциплінах, включаючи соціальні та гуманітарні науки, освіту, інженерні та природничі науки, математику, інформатику та мистецтво». «Важливо, щоб наукові дослідження у вищих навчальних закладах, - записано в програмному документі, - розглядалися як внесок у загальні зусилля по відновленню та розвитку процесу навчання, викладання, тому дослідникам слід також задуматися над тим, яким чином результати їх діяльності можуть бути включені в навчальні плани і програми. Крім свого освітнього значення, участь у наукових проектах дозволяє студентам навчитися колективним формам роботи і підпорядкування дисципліні, притаманної будь-якому науковому пошуку» [34, с. 35].

Теза сімнадцята – зростаюче усвідомлення міждисциплінарних і трансдисциплінарних освітніх програм, підходів, методів викладання і проведення досліджень. «Необхідно заохочувати і укріпляти новаторство, міждисциплінарних і трансдисциплінарних програм, переслідуючи довгострокову перспективу, орієнтовану на досягнення цілей і задоволення

потреб в соціальній і культурній сферах» [11, с.23]. В іншому тексті ЮНЕСКО говориться: «Однією з відмінних особливостей розвитку є взаємозалежність різних наукових дисциплін, і в даний час відзначається загальна згода у відношенні необхідності зміцнити міждисциплінарний і багатодисциплінарний характер змісту навчальних курсів і підвищити ефективність методів організації освіти». Посилення уваги до підготовки фахівців у нових професійних технологічних і управлінських областях і в нових умовах, породжених глобалізацією та регіоналізацією економіки.

Інтернаціоналізація вищої освіти – теза вісімнадцята.

Теза дев'ятнадцята – прискорення розвитку академічних дисциплін і їх диверсифікація.

Теза двадцята – наявність дихотомного, але не обов'язково двополюсного характеру в рамках багатьох систем вищої освіти (університетської і неуніверситетської вищої освіти).

Теза двадцять перша - посилення пошуку балансу між збереженням тих елементів, які є частиною освітньої та культурної спадщини, та змінами, що впливають з нових цілей, ролі, завдань і функцій вищої освіти.

Теза двадцять друга - поява нового навчального середовища, заснованого на технологіях та нових видів освітнього обслуговування. У ст. 12 Всесвітньої декларації про вищу освіту для XXI століття «Можливості та проблеми, пов'язані з технологією» визначено: «Вищі навчальні заклади, спираючись на переваги і можливості нових інформаційних та комунікаційних технологій, повинні відігравати провідну роль і забезпечувати якість і суворі норми практики і результатів освіти шляхом створення нових форм навчального середовища, починаючи від засобів дистанційного освіти і аж до повноцінних «віртуальних» вищих навчальних закладів та систем, здатних розробляти високоякісні системи освіти », при цьому, однак, слід забезпечити умови, щоб діяльність цих віртуальних освітніх комплектів здійснювалася на підставі поваги культурної і суспільної самобутності» [11 , с. 26].

Теза двадцять четверта – впровадження модульних навчальних програм для навчання і викладання. Це вимагає удосконалення системи навчального консультування та вироблення нової концепції підтримки репетиторства, консультаційних послуг студентам, а також забезпечення можливостей для здачі заліків та екзаменів [34, с. 33].

Отже, зазначені нами в формі тез тенденції розвитку освіти, та вищої школи, зокрема, як нам видається, мають безпосереднє відношення до випереджаючого освітнього стандарту, в концептуально – теоретичному контурі якого ці тенденції повинні знаходити своє оптимальне вираження в умовах процесу модернізації вітчизняної системи вищої освіти. У цьому сенсі автори переконані, що майбутнє освіти не можна обґрунтовано прогнозувати, без об'єктивного аналізу нинішнього її стану.

В світі прийнято виокремлювати декілька типів регіонів за ознакою взаємного зближення і взаємодії освітніх систем.

Так, до першого типу відносяться регіони, які виступають генераторами інтеграційних процесів. Це Західна Європа. Основою усіх освітніх реформ 1990-х років в західноєвропейських країнах стала ідея єдності. Прагнення до утвердження «європейської ідентичності» і «громадянськості» підкріплено цілим рядом європейських проектів, в таких галузях освіти і культури, як популяризація національних літератур, розширення вивчення іноземних мов, збільшення мережі бібліотек, проект «Європейське місто культури» тощо.

Другий тип включає регіони, які позитивно реагують на інтеграційні процеси. Це країни латинської Америки, які знаходяться в зоні дії інтеграційних імпульсів з боку США і Західної Європи. Країни цього регіону задіяні в інтеграційних процесах Західної півкулі на загальноамериканському, регіональному та суперрегіональному рівнях.

До третього типу відносяться ті регіони, які інертні до інтеграції освітніх процесів. Це більша частина країн Африки на південь від Сахари (крім ПАР), ряд держав Південної та Південно-Східної Азії, невеликі острівні держави басейнів Тихого і Атлантичного океанів. Стан освіти у цих

країнах досить низький, так, наприклад, тривалість навчання в цілому ряді африканських країн нижче мінімального – 4 роки. Близько 140 млн. африканців, що проживають на південь від Сахари, в більшості неосвічені. У Нігерії найнижча тривалість навчання 2, 1 року, потім у Буркіна-Фасо – 2,4 року, в Гвінеї – 2, 7 року, в Джибуті – 3,4 року. За даними ЮНЕСКО, в початкових школах таких країн, як Нігерія або Гвінея, підручники є тільки у 30 % дітей. Надзвичайно низька матеріальна база освіти. Співвідношення «учень-учитель» (середнє число учнів на 1 вчителя) в країнах цього регіону є одним з найвищих у світі. Наприклад, в Бурунді цей показник дорівнює 49, у Кенії – 39, в Намібії – 38; при середньосвітовому показнику – 16, а в розвинених країнах світу – 23.

В арабських країнах спостерігається прагнення до виділення чотирьох субрегіонів, які тяжіють до внутрішньої інтеграції, включаючи і сферу освіти. Це регіони Магриба (Марроко, Алжир, Туніс, Лівія), Близького Сходу (Єгипет, Ірак, Сирія, Ліван, Йорданія), Перської затоки (Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ, Катар, Оман, Бахрейн), країни узбережжя Червоного моря і Мавританія. У цих країнах спостерігається нерівномірність у процесі розвитку середньої та вищої освіти. У Єгипті, Судані, Мавританії, Алжирі зосереджено дві третини безграмотного населення арабського світу. В арабських країнах державні витрати на освіту складають приблизно 25 млрд. доларів на рік (за даними початку 1990-х років), а на освіту одного учня – близько 300 доларів.

Стан освіти в сучасному світі складний і суперечливий. З одного боку, освіта ХХІ столітті стала однією з найважливіших сфер людської діяльності; величезні досягнення в цій галузі лягли в основу грандіозних соціальних і науково-технологічних перетворень. З іншого боку, розширення сфери освіти і зміна її статусу супроводжуються загостренням проблем у цій сфері, які свідчать про кризу освіти. В останні десятиліття в процесі пошуків шляхів подолання кризи освіти відбуваються радикальні зміни, формується нова освітня система.

В житті суспільства місце освіти визначається тим, яку роль в ньому відіграють знання людей, їх досвід, вміння, навички, можливості розвитку професійних і особистісних якостей, а ця роль принципово змінилась в останні десятиліття, так як пов'язана з формуванням інформаційного суспільства, а інформація та знання на передньому плані соціального й економічного розвитку.

Зміни у сфері освіти нерозривно пов'язані з процесами, що відбуваються в соціально-політичному та економічному житті світової спільноти. В інформаційному суспільстві знання та інновації стають основними джерелами доходу. Знання, займаючи ключові позиції в економічному розвитку, радикально змінює місце освіти в структурі суспільного життя, співвідношення таких її сфер, як освіта та економіка. В постіндустріальній економіці набуття нових знань, інформації, умінь, навичок, необхідність їх постійного оновлення і розвитку стають фундаментальними характеристиками працівників.

Для світової освіти характерні дуже важливі напрями, що особливо яскраво проявляються на початку ХХІ століття.

Перший напрям – це орієнтація більшості країн на перехід від елітної освіти до високоякісної освіти для всіх.

Другий напрям – полягає в поглибленні міждержавного співробітництва в галузі освіти. Активність розвитку даного процесу залежить від потенціалу національної системи освіти та від рівних умов партнерства держав і окремих учасників.

Третій напрям припускає істотне збільшення гуманітарної складової у навчальному процесі. Розширюється вивчення політології, психології, соціології, культурології, екології, ергономіки, економіки.

Четвертий напрям у розвитку світової освіти - поширення загальноприйнятих нововведень при збереженні сформованих національних традицій та національної ідентичності країн і регіонів. Тому простір стає полікультурним і соціально-орієнтованим на розвиток людини і цивілізації в

цілому, більш відкритим для формування міжнародного освітнього середовища, наднаціональним за характером знань і залученню людини до світових цінностей.

Також в світовій освіті набирає силу ринковий і суто діловий підхід.

Організаційне регулювання процесу розвитку світового освітнього простору, як уже зазначалося, здійснює міжнародна організація ЮНЕСКО. Ця організація розробляє для всіх країн міжнародно-правові акти як глобального, так і регіонального характеру. Активно сприяючи розвитку інтеграційних процесів у сфері освіти, нормотворча діяльність ЮНЕСКО орієнтована на:

- створення умов для розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури;
- забезпечення загальної поваги законності і прав людини;
- залучення більшого числа країн у процес підготовки правових основ для міжнародної інтеграції у сфері освіти;
- дослідження стану освіти в світі, включаючи окремі регіони і країни;
- прогнозування найефективніших шляхів розвитку та інтеграції;
- пропаганду прийнятих конвенцій і рекомендацій;
- збір та систематизацію звітів держав про стан освіти на кожен рік.

Звіти ЮНЕСКО публікуються як спеціальні видання. Наприклад, «Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти» (1960 рік), «Конвенція про права дитини» (1989 рік), «Конвенція про технічну та професійну освіту» (1989 рік), «Конвенція про визнання навчальних курсів, дипломів, свідоцтв, вчених ступенів для Середземномор'я, арабських держав, Африки, Латинської Америки, Азіатсько-тихоокеанського регіону» (1970 рік), «Рекомендації про становище вчителів» (1966 рік), «Рекомендації про розвиток освіти для дорослих»

(1976 рік). ЮНЕСКО підтверджує міжнародну значимість освіти як найважливішої складової економічного, соціального та культурного розвитку сучасного суспільства. Міжнародні правові акти ЮНЕСКО глобалізують сучасну освіту, виводячи на рівень першорядних завдань: виховання людей у дусі миру, демократії і гуманізму, поваги прав людини, культурних цінностей і традицій інших народів, збереження навколишнього середовища.

Слід відмітити, що до теперішнього часу в світі побудовані такі освітні моделі:

- американська модель: молодша середня школа – середня школа – старша середня школа – коледж дворічний – коледж чотирирічний у структурі університету, а далі магістратура, аспірантура;
- німецька модель: загальна школа – реальне училище, гімназія і основна школа – інститут і університет, аспірантура;
- англійська модель: об'єднана школа – граматична і сучасна школа-коледж – університет, магістратура, аспірантура;
- російська модель: загальноосвітня школа – повна середня школа, гімназія та ліцей-коледж – інститут, університет та академія – аспірантура – докторантура.

Таким чином, для світового освітнього простору характерні динамічність, інтернаціональність і різна щільність зв'язків просторова структура світової освіти втілює територіальні та статистичні пропорції в розвитку національної системи кожної країни, окремих регіонів і континентів, глобальної взаємодії між системами освіти окремих країн і регіонів.